

T I L L A G A

til þingsályktunar um brottfall ýmissa laga og réttarreglna er varða málefni þjóðkirkjunnar.

(Lagt fyrir 60. kirkjuþing 2020-2021)

Flutt af forseta kirkjuþings.

Frsm. Drífa Hjartardóttir.

Kirkjuþing 2020-2021 beinir þeim tilmælum til dómsmálaráðherra að felld verði á brott úr lagasafninu eftirfarandi lög, tilskipanir, forordning, bréf kansellíisins, koungsbréf til biskupanna, erindisbréf handa biskupum og prestastefnusamþykkt við meðferð frumvarps til nýrra þjóðkirkjulaga á Alþingi.

1. Lög um leysing á sóknarbandi nr. 9/1882.
2. Lög um innheimtu og meðferð á kirknafé nr. 20/1890.
3. Lög um umsjón og fjárhald kirkna nr. 22/1907.
4. Lög um sölu á prestsmötu nr. 54/1921.
5. Lög um Strandarkirkju og sandgræðslu í Strandarlandi nr. 50/1928.
6. Lög um bókasöfn prestakalla nr. 17/1931.
7. Lög um utanfararstyrk presta nr. 18/1931.
8. Lög um kirkju- og manntalsbækur nr. 3/1945.
9. Lög um heimild handa ríkisstjórninni til þess að afhenda þjóðkirkju Íslands Skálholtsstað nr. 32/1963.
10. Lög um samstarfsnefnd Alþingis og þjóðkirkjunnar nr. 12/1982.
11. Lög um Skálholtsskóla nr. 22/1993.
12. Tilskipun, er nákvæmar tiltekur það sem fyrir er mælt í reglugerð fyrir Ísland 17. júlí 1782, um tekjur presta og kirkna o.fl. frá 27. janúar 1847.
13. Tilskipun um fardaga presta á Íslandi og um réttindi þau, er prestur sá, sem frá brauði fer, eður erfingjar hans og einkum ekkjan eiga heimting á frá 6. janúar 1847.
14. Bréf kansellíisins um tilhögun á kirkjuhurðum frá 28. október 1828.
15. Tilskipun um vald biskupa til að veita undanþágur frá fermingartilskipunum frá 23. mars 1827.

16. Tilskipun um ráðstafanir til viðurhalds á eignum kirkna og prestakalla á Íslandi, og því, sem þeim fylgir frá 24. júlí 1789.
17. Tilskipun um heimaskírn barna frá 27. júlí 1771.
18. Prestastefnusamþykkt um sjúkravitjanir presta og aukatekjur frá júlí 1764.
19. Tilskipun um ferminguna frá 25. maí 1759.
20. Erindisbréf handa biskupum frá 1. júlí 1746.
21. Tilskipun um húsvitjanir frá 27. maí 1746.
22. Tilskipun um tilhlýðilegt helgihald sabbatsins og annarra helgra daga á Íslandi frá 29. maí 1744.
23. Konungsbréf (til biskupanna) um confirmation frá 29. maí 1744.
24. Forordning áhrærandi uppvoxandi ungdómsins confirmation og staðfesting í hans skírnarnáð frá 13. janúar 1736.

Greinargerð.

Viðbótarsamningur íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar um endurskoðun á samkomulagi um kirkjujarðir og launagreiðslur presta og starfsmanna þjóðkirkjunnar frá 10. janúar 1997 og samningi íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar um rekstrarkostnað vegna prestsembætta og prófesta, rekstrarkostnað biskupsstofu, framlag til Kristnisjóðs og sérframlög til þjóðkirkjunnar frá 4. september 1998, var undirritaður af fulltrúum samningsaðila 6. september 2019 og enn fremur viljayfirlýsing sömu aðila undirrituð sama dag.

Í viljayfirlýsingu viðbótarsamningsins kom m.a. fram að fulltrúar þjóðkirkjunnar og ríkisins skyldu vinna saman að yfirferð yfir gildandi lög er vörðuðu þjóðkirkjuna með það að markmiði að einfalda regluverkið.

Af því tilefni, og fyrir hönd þjóðkirkjunnar, fór sú nefnd sem forsætisnefnd kirkjuþings skipaði til að vinna að frumvarpi til þjóðkirkjulaga, ásamt þeim sem með nefndinni unnu, yfir lög og réttarreglur er vörðuðu málefni þjóðkirkjunnar í lagasafninu. Af hálfu ríkisins kom dómismálaráðuneytið (ráðuneyti kirkjumála) að málinu.

Afrakstur vinnu nefndarinnar kemur nú fram á kirkjuþingi í tillögu til þingsályktunar um brottfall ýmissa laga og réttarreglna er varða málefni þjóðkirkjunnar.

Við könnun nefndarinnar á eldri lögum um þjóðkirkjuna í lagasafninu varð deginu ljósara að mörg ákvæðanna eru löngu úrelt, hafa runnið í annan farveg eða þá að gerningar sem vísað er til í þeim hafa fyrir löngu verið efndir. Margt í þeim er nú þegar komið fram í starfsreglum kirkjuþings. Ef kirkjuþingsfulltrúar telja að eitthvað sé enn í þeim lagaákvæðum sem lagt er til að falli brott, sem eigi heima í regluverki

kirkjunnar, þá ætti það að vera verkefni fyrir forseta þingsins og fastanefndir þess að koma slíku fyrir í starfsreglum. Á fundum nefndarinnar varð sérstök umræða um lög er varða Skálholtsstað. Annars vegar lög um heimild handa ríkisstjórninni til þess að afhenda þjóðkirkju Íslands Skálholtsstað nr. 32/1963 og hins vegar lög um Skálholtsskóla nr. 22/1993. Fyrri lög um afhendingu ríkisins á Skálholtsstað eru efnd fyrir áratugum og öll eignarráð hafa því verið færð til þjóðkirkjunnar. Lög in eru því vitnisburður um veglyndi, í anda stjórnarskrárinnar um að ríkisvaldið eigi að styðja og vernda þjóðkirkjuna, en eiga ekki lengur heima í lagasafni. Hvað varðar seinni lög in um Skálholtsskóla þá liggur fyrir að skólalald í skilningi laganna hefur verið lagt af og enginn rektor starfar þar lengur. Kirkjuráð hefur ekki um nokkurt skeið sett Skálholtsskóla samþykktir um starf og rekstur hans eins og lög in áskilja og sama gildir um gerð samnings um þátttöku ríkisins í reksti skólans. Segja má að með fyrrnefndum viðbótarsamningi þjóðkirkjunnar og ríkisins séu þau samningsmál leyst. Fyrir kirkjuþingi liggur nú tillaga að starfsreglum um Skálholtsstað sem mun bera með sér það sem þurfa þykir úr lögum og er því í raun nauðsynlegt að fella lög in úr gildi svo nýjar starfsreglur um Skálholtsstað geti tekið gildi á kirkjuþingi á nýju ári.

Allar réttarreglur, sem lagt er til að falli brott úr lagasafninu, eru frá átjándu- og fyrri hluta nítjándu aldar. Vissulega er að sumu leyti sjónarsviptir af þessum gömlu réttarreglum og þær eru sumar hverjar lýsandi um samspil ríkis (konungs) og kirkju fyrr á tímum. En ákvæðin hafa, og það fyrir löngu, runnið sitt skeið og eru nú eftir nýjasta samning ríkis og kirkju, frá 6. september 2019 og viljayfirlýsingu, beinlínis í hrópandi andstöðu við sjálfstæði þjóðkirkjunnar.

Þær réttarreglur sem í þessari tillögu til þingsályktunar er lagt til að falli brott voru allar settar í tíð einvaldskonunga sem ríktu í Danmörku á árabílinu frá 1660 til og með 5. júní 1849, þegar Danir fengu sína fyrstu stjórnarskrá (Grundloven). Réttarreglurnar voru í tímans rás settar fram undir ýmsum heitum og fór það eftir því hvort kóngur beindi þeim almennt til borgaranna (anordning eða forordning, sem á íslensku var þýtt sem tilskipanir) eða lægra setts stjórnvalds eða til einstakra manna eða einsleits hóps (erindis- og konungsbréf handa biskupum eða til biskupa).

Við störf nefndarinnar taldi hún þó að ein lög ættu að halda gildi sínu (lög um kirkjuítök og sölu þeirra nr. 13/1956) og eitt lagaákvæði í öðrum lögum sem að öðru leyti eru fallin úr gildi (5. gr. laga um Kristnisjóð o.fl. nr. 35/1970). Margt í lögum nr. 13/1956 er í fullu gildi og gæti reynt á í dómsmálum. Með lögum um skipan prestakalla og prófastsdæma og um starfsmenn þjóðkirkju Íslands nr. 62/1990 var heiti laga um skipan prestakalla og prófastsdæma og um Kristnisjóð nr. 35/1970 breytt í lög um Kristnisjóð o.fl. Með 4. gr. laga nr. 95/2020 var II. kafli laga um Kristnisjóð o.fl.

felldur úr gildi. Lög nr. 62/1990 voru síðan að mestu lögð niður með lögum um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar nr. 78/1997.

Einungis 5. gr. laga nr. 35/1970 stendur eftir en þar segir að sveitarfélögum kaupstaða og kauptúna er skylt að leggja til ókeypis lóðir undir kirkjur og undanskilja þær gatnagerðargjaldi. Nú er presti skylt að hafa aðsetur í kaupstað eða kauptúni og er þá sveitarfélagi skylt að leggja til ókeypis lóð undir íbúðarhús hans ef um lögboðið prestssetur er að ræða.

Nefndin telur að fyrri málsliður greinarinnar eigi efnislega að standa áfram í lögum en síðari málsliðurinn eigi ekki lengur við. Með viðbótarsamningnum frá í fyrra varð að samkomulagi milli ríkis og þjóðkirkju að fella úr gildi lög um Kristnisjód o.fl. Aftur á móti varð 5. gr. eftir við lagabreytinguna enda er hún allsendis óskyld öðrum ákvæðum þeirra laga. Rétt væri að löggjafinn breyti heiti laganna og umorðaði fyrri málsliðinn til samræmis við gildandi löggjöf sveitarfélaga og léti skráð trú- og lífsskoðunarfélög njóta hins sama.

Þá taldi nefndin að tvö konungsbréf frá átjándu öld ættu að standa áfram í löggjöf, því á þau gæti reynt enn í dómsmálum. Fyrra bréfið er konungsbréf (til stiftamtmanns og biskups) um eignaskipti að bændakirkjum frá 5. mars 1751 og síðara bréfið er konungsbréf (til biskups), er löggildir máldagabók Gísla biskups Jónssonar frá 5. apríl 1749. Þá taldi nefndin enn fremur að Kristniréttur Árna biskups Þorlákssonar frá 1275 ætti að standa áfram í lögum. Hann er minning um kristnihald í landinu um aldir og úr því að þessi réttarregla stóð af sér siðaskiptin þá ætti hún að geta lifað enn um sinn.

Fyrir rúmunum þrjátíu árum var fjöldi eldri laga og réttarreglna felld brott úr lagasafninu, sbr. 49. gr. laga um skipan prestakalla og prófastsdæma og um starfsmenn þjóðkirkju Íslands nr. 62/1990. Það voru m.a. réttarreglur sem settar voru áður en einveldiskonungar tóku völd í Danmörku og svo réttarreglur frá átjándu- og nítjándu öld. Flest lögín sem féllu brott voru frá nítjándu- og byrjun tuttugustu aldar þ. á m. lögín um vígslubiskupa frá árinu 1909 en með þeim lögum varð heitið vígslubiskup til af brýnni nauðsyn, því áður þurftu prestar að fara utan til biskupsvígslu.

Til fróðleiks fylgir með hér að neðan listi yfir þau lög og réttarreglur sem féllu úr gildi 1. júlí 1990:

1. Konungsbréf 16. febr. 1621, um aldur presta.
2. Alþingissamþykkt 30. júní 1629, um legorð presta.
3. Alþingissamþykkt 1. júlí 1629, um prestmötu.
4. Konungsbréf 10. desember 1646, um legorð presta.

5. Dönsku lög Kristjáns V. frá 15. apríl 1683, 2. bók 2. kap. 5. gr. og 2. bók 11. kap. 13. gr.
6. Konungsbréf 9. maí 1738, um legorð andlegrar stéttar manna.
7. Konungsbréf 6. maí 1740, um portionsreikninga bændakirkna.
8. Tilskipun 29. maí 1744, áhrærandi ungdómsins catechisation á Íslandi.
9. Konungsbréf 19. maí 1747, um gegnumdregnar bækur.
10. Konungsbréf 27. febr. 1756, um uppreist presta er vikið hefur verið frá embætti.
11. Konungsbréf 11. mars 1796, um prestsverk prófaste innan prófastsdæmis.
12. Lög nr. 4 27. febrúar 1880, um eftirlaun presta.
13. Lög nr. 13. 3. okt. 1884, um eftirlaun prestsekkna.
14. Lög nr. 21 22. maí 1890, viðaukalög við lög nr. 5. febr. 1880, um stjórn safnaðarmála og skipun sóknarnefnda og héraðsnefnda.
15. Lög nr. 47 16. nóv. 1907, um laun prófaste, 3. gr.
16. Lög nr. 48 16. nóv. 1907, um ellistyrk presta og eftirlaun.
17. Lög nr. 49 16. nóv. 1907, um skyldu presta til að kaupa ekkjum sínum lífeyri.
18. Lög nr. 38 30. júlí 1909, um vígslubiskupa.
19. Lög nr. 26 16. febr. 1953, um heimild fyrir kirkjumálaráðherra til að taka leigunámi og byggja á erfðaleigu hluta af prestssetursjörðum.
20. Lög nr. 35 9. maí 1970, um skipan prestakalla og prófastsdæma og um Kristnisjóð, 1.–4., 6.–10. og 14.–17. gr. Heiti þeirra laga breyttist jafnframt og verður: Lög um Kristnisjóð o.fl.